

ALBAY TALAT AYDEMİR'İN DARBE GİRİŞİMLERİ

Yeşim DEMİR*

Özet

Ordu, Osmanlı İmparatorluğu döneminin reform hareketlerinde, Çok Partili Dönem ve sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve etkisini sürdürmesinde büyük rol oynamıştır.

1950–1960 yılları süresince, Türkiye ekonomik, politik, sosyal krizlerle karşılaşmıştır ve DP bu durumla başa çıkmakta yetersiz kalınca, ordu 27 Mayıs devrimini gerçekleştirmiştir. 27 Mayıs 1960 devriminin bazı açılardan henüz tamamlanmamış olduğunun deklaresi üzerine, Albay Talat Aydemir ve arkadaşları tarafından 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 de iki çeşit yenileme girişimleri yapılmıştır ancak başarılı olunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ordu, Darbe, Hükümet, Siyaset.*

THE COUP ATTEMPTS OF COLONEL TALAT AYDEMİR

Abstract

Being in the leading position of the reform is activities from the period of The Ottoman Empire, the Army played an important part in establishing the Turkish Republic and maintained affectiveness during and after the period with multi –parties.

During 1950–1960, Turkey confronted economic, political, social crisis and when it was felt that DP was unable to coup with the situation, the 27 Mayıs 1960 Revolution was conducted, by the army. Declaring that the 27 Mayıs 1960 Revolution was not completed in some respect two attend for revolution was made in 22 February 1962 and 21 May 1963 by Colonel Talat Aydemir and his friends, but they were unsuccessful.

Key Words: *Army, Stroke, Government, Politics.*

Siyaset Biliminin kurucusu Thomas Hobbes, siyaseti bir çeşit kâğıt oyununa benzetmektedir. Yalnız siyasetle arasında şu fark olduğunu belirtmiştir: “Eğer burada oyuncular başka bir koz üzerinde anlaşmamışlarsa, sopalar yani ordu koz haline gelir” demiştir¹.

Ordu-Siyaset ilişkisinin tarihsel gelişimine bakıldığında, Türk siyasal hayatında Silahlı Kuvvetlerin her zaman belirgin bir rolü olduğu görülmektedir². Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ordu tarafından, üç defa yönetime müdahale

* Dr., (zeserdemir@hotmail.com).

¹ “Ortaoğlu’da”, *Yarın*, s.s.10–24, (29 Mayıs – 7 Ağustos 1963), s.14.

² Metin Öztürk, *Ordu ve Politika*, Gündoğan yay., Ankara, 1993, s.174.

edilerek sivil rejime ara verilmiştir. Bunlardan ilki olan 27 Mayıs 1960 ihtilali başarılı olmuş; ancak sonradan gelen 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak bu ihtilal girişimlerine gelinceye kadar birçok süreçten geçilmiştir.

Çok partili döneme geçildikten sonra subaylar da, sivil aydınlar gibi politika ile ilgilenmeye başlamışlardı³. 1946'lı yıllarda, CHP ile DP yakınlaşması askerlerin parti eğilimlerini değiştirmiş ve 1946 yılındaki seçim hileleri askerleri iktidara karşı tepkiye yönelttikten sonra ihtilal amaçlayan teşkilatlar kurulmaya başlanmıştır. Bu dönemde daha sonraları da gözlemlenen bir olgu ortaya çıkmıştır. Komitelerde başkanlar en yüksek rütbeliler olmayıp, bu tür kişiler ancak kararlaştırılan ihtilale başkanlık etmek üzere aranmıştır⁴.

Ülkenin giderek içinden çıkılmaz bir duruma gelmesi nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 27 Mayıs 1960 yılında askeri darbe yapılmıştır. 27 Mayısçılar, ordu içinde geniş çaplı bir tasfiye hareketine girişmişler ve eski hükümet yanlısı 235'i General olmak üzere 5 bin civarında subayı ve astsubayı süresinden önce emekliye sevk etmişlerdir⁵.

Ordunun belkemiğini oluşturan orta rütbedeki subaylar tarafından gerçekleştirilen ihtilalden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi'nin içinde, çoğunluğu oluşturan ve başından beri CHP'nin etkisi altında olan, "*işleri düzelttikten sonra*" iktidarı sivillere bırakmayı amaçlayan birinci grup ile askeri müdahaleyi kalıcı kılma, devleti ve toplumu buna göre yeniden düzenleme çabası içinde olan ikinci bir grup vardı⁶. MBK toplantılarında, isteklerine uygun bir sonuca varamayacaklarını anlayanlar zaman zaman toplantılarını kendi aralarında meclis içinde ayrı odalarda yapıyorlardı. Karşı grubu yola getirmenin yolları aranırken bir taraftan da karşı grubun bertaraf edilmesi yollarını aramaya başlamışlardı⁷.

MBK'nın 2'ye ayrılması sonucundaki gelişmeler, ordudaki bazı genç komutanları da endişelendirmişti. Bazı MBK üyelerinin politik amaçlarla Silahlı Kuvvetleri kullanma yolundaki hareketleri hoş karşılanmıyordu⁸. Org. Cemal Gürsel'in başkanlığında yapılan MBK'nın 1960 Ekim ayındaki toplantısında, Ahmet Er tarafından başkanlığa, komite üyelerinin birbirlerinden şüphe ettikleri ve bu nedenle rahat çalışmadıkları şeklinde bir önerge verilmişti. Önerge üzerine tartışmaların artması üzerine Cemal Gürsel, "*önerge beklenen sonucu vermekten uzaktır, arkadaşları birbirine düşürecek niteliktedir*" diyerek oturumu kapatmıştı⁹. MBK üyeleri arasındaki güvensizlik ve birbirinden endişe etme durumunun devam etmesi sonucu, 13 Kasım

³ Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul, 1966, s.s.153-154.

⁴ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset (27 Mayıs - 12 Mart)*, İletişim yay., İstanbul, 1994, s.s.59-61.

⁵ Şaban İba, *Ordu Devlet Siyaset*, İstanbul, 1998, s.s.186-187.

⁶ *A.g.e.*, s.s.185-186.

⁷ Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, İstanbul, 1968, s.165.

⁸ Can Kaya İsen, *22 Şubat-21 Mayıs: Geliyorum Diyen İhtilal*, İstanbul, 1964, s.15.

⁹ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikayesi*, Milli Ülkü yay., 5.basım, Konya, 1979, s.s.5-7.

1960'ta ikinci grup adı verilen MBK'nın 14 üyesi yurtdışında başka görevlere atanmak suretiyle tasfiye edilmişlerdi¹⁰.

14'lerin tasfiyesinden sonra Silahlı Kuvvetler bünyesinde bölünmeler görülmeye başlamıştı. MBK üyeleri, orduyu etki altında tutmak için Ankara ve İstanbul'da bulunan komutanları faaliyete geçirerek kararlar aldıyorlardı. Bu olay silahlı kuvvetler içinde oldukça yıkıcı bir etki yaratıyordu. MBK'nın 23 üyesi gruplar halinde ordu içinde taraftar toplamaya başlarken, bir yandan da 14'lerin mağdur olduğuna inanan taraftarları ordu içinde ayrı bir teşkilat kurabilmek için çalışıyordu. Artık ordu çeşitli gruplara ayrılmış ve siyaset içinde bocalamaya başlamıştı¹¹.

Talat Aydemir, ancak yeni MBK içinde anlaşmazlıklar çıkınca, bazı üyelerin kendilerine dışarıdan destek aramaya başladığında önem kazanmıştı. Harp Okulu'nun başında bulunması ona avantaj sağlıyordu. Bu durum da, liderliğini Albay Talat Aydemir'in yaptığı Albaylar Cuntası'nın kurulmasını sağlamıştır. Albaylar Cuntası, 15 Ekim seçimleri ve hükümetin kuruluşuna kadar geçen süre içinde giderek güçlenmişti. Artık Cunta'dan herkes bahsediyordu¹².

1961 yılının Mart ayında İstanbul'da, 66. Tümen Komutanı Faruk Güventürk ile Harp Akademileri Komutanı Faruk Gürler'in liderliğindeki generaller ve Ankara'da Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir'in liderliğindeki Albaylar Cuntası tarafından ortaklaşa Silahlı Kuvvetler Birliği kurulmuştu¹³. Silahlı egemen güç idaresini, komiteye doğrudan SKB gizli yemin belgesi ile kabul ettirmişti. Belgenin, "*MBK, TSK'nin bölünmez bir uzvu*" olduğuna dair hükmü, siyasal idare kademelenmesinde Silahlı Kuvvetlerin, Komite'nin üstünde yer aldığını açıkça göstermekteydi¹⁴. Silahlı Kuvvetler Birliği varlığını ortaya koyduğu dönemden itibaren MBK, şeklen var ama fiilen hükmeden güç SKB idi. SKB, gücünü özellikle 6 Haziran 1961'de göstermişti¹⁵.

1961 seçimine hazırlıkların devam ettiği dönemde, bu seçim ile yönetimin kesin olarak sivillere devredileceği ileri sürülmüş olmasına rağmen, Talat Aydemir ve arkadaşları yapılacak seçimlerin istikrarı sağlamayacağını, reformları yapmaya yeterli olmayacağını savunmuşlardır. 15 Ekim 1961 seçimleri AP ve CHP'nin birbirlerine yakın oy almaları ve ikisinin de tek başına hükümeti kuramamaları sonucunu ortaya çıkarınca, ordu içinde 27 Mayıs ilkelerinin korunması gerekliliği yolunda bir inanç ve bunun doğal uzantısı olarak eylemde bulunma gereği düşüncesi doğmuştur.

SKB'nin üyelerinden bazıları, "*Her ne kadar seçimler istenildiği ve düşünüldüğü gibi sonuçlanmamışsa da şimdilik askeri bir müdahale yapmaktansa, CHP'nin öncülüğünde yeni bir*

¹⁰ Ekrem Serim, *Türkiye'de Anayasa Hukuku Yönünden 27 Mayıs Devriminden Bu yana Siyasal İktidar Ordu İlişkileri*, Ankara, 1974, s.42.

¹¹ Talat Aydemir, *Talat Aydemir'in Hatıraları*, May matb., İstanbul, 1968, s.s.89-90.

¹² *Akıs*, XXIII/ 400, 26 Şubat 1962, s.7.

¹³ Yılmaz Öztuna ve Ayvaz Gökdemir, *Türkiye'de Askeri Müdahaleler*, İstanbul, 1987, s.139.

¹⁴ Osman Doğru, "27 Mayıs, İktidar ve S.K.B.", *Tarih ve Toplum* XII/71, (Kasım,1989), İletişim yay., İstanbul, 1989, s.54.

¹⁵ Öztuna ve Gökdemir, *a.g.e.*, s.s.140-141.

TBMM bir defa daha denenmelidir, eğer başarılı olamazlarsa, o zaman müdahale ederiz” diyorlardı¹⁶.

Talat Aydemir’ e göre, seçimler sonunda ulusal irade tam olarak gerçekleşmemiş ve bu durum silahlı kuvvetler içinde fikir ayrılığına neden olmuştu¹⁷. Bu görüş, silahlı kuvvetlerin üst düzey komutanları tarafından da benimsenmiş ve seçimlerden 6 gün sonra 21 Ekim 1961’de İstanbul’da Harp Akademileri’nde 10 General, 27 Albay ve 1 Yarbay toplanarak “21 Ekim Protokolü” denilen belgeyi kabul ederek imzalamışlardı. Bu protokole göre;

1- T.S.K., 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimden sonra gelecek yeni TBMM toplanmadan önce duruma fiilen müdahale edecektir.

2- İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.

3- Bütün siyasi partiler faaliyetinden men edilecek, seçim sonuçları ile MBK feshedilecektir.

4-Bu kararın uygulanması 25 Ekim 1961’den sonraki bir güne ertelenmeyecektir¹⁸.

21 Ekim Protokolü’nde belirtilen şartlar siyasi partilere bildirildi ve 24 saat içerisinde cevap verilmesi istendi. Verilen süre 24 Ekim 1961 saat 09.15’ te sona erecekti.

Dört siyasi partinin liderleri, bu şartları görüşmek için 23 Ekim gecesi toplandı. 24 Ekim sabahı da Çankaya’da, Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel’in başkanlığında yeni bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya 4 lider dışında Genelkurmay Başkanı, Kara, Hava, Deniz Kuvvetleri Komutanları, Jandarma Genel Komutanı, 1. 2. ve 3. Ordu Komutanları da katıldılar. Bu toplantıda “Çankaya Protokolü” denilen belge imzalandı.

Protokol 4 maddeden oluşuyordu;

1- Siyasi Partiler Cumhurbaşkanlığı için aday göstermeyecek ve Cemal Gürsel’ e oy verilmesi için liderler, gruplarında ellerinden gelen çabayı göstereceklerdi.

2- Ordu mensuplarına tanınmış herhangi bir hak geri alınmayacağı gibi Eminsular’ la¹⁹ ilgili kanun da değiştirilmeyecekti.

3- Yassıda hükümlüleri hakkında şimdilik bir af kanunu çıkarılmayacaktı²⁰.

4- 147’ler²¹ üniversitelere alınmayacaktı.

¹⁶ A.g.e.,s.145.

¹⁷ Aydemir, a.g.e., s.104.

¹⁸ Sadi Koçuş, *Atatürk’ ten 12 Mart’ a (Anılar)*, III, Tomurcuk matb., İstanbul, 1977, s.1091.

¹⁹ Eminsu(Emekli İnkılâp Subayları),27 Mayıs 1960’tan sonra MBK tarafından emekli edilen 7000 kadar subay adına, 20 kişi tarafından 6 Eylül 1960’ta kurulan bir dernek. Eminsu, 12 Eylül 1980’e kadar varlığını sürdürmüştür.

²⁰ Rıfki Salim Burçak, *Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri*, Gazi Üniv. Basın Yayın Yüksekokulu Matb., Ankara, 1987, s.s.41-42.

Yazılı olmayan bir madde de İsmet İnönü'nün Başbakan olmasıydı²².

Bu protokolün imzalanmasıyla, Parlamento'nun açılmasına yönelik engel kalkmış oldu. Ertesi günü meclis toplandı ve 26 Ekim'de de Cemal Gürsel Cumhurbaşkanlığı'na seçildi²³.

Bu gelişmeler, ordu içinde yeni karışıklıklara neden olmuştu. Talat Aydemir, bu anlaşmaların Albayların isteğine aykırı olduğunu, Cumhurbaşkanı ve Başbakan seçiminin askeri baskı ile gerçekleştiğini bu durumdan da eski MBK üyeleri ile Hava Kuvvetleri'ne mensup subayların “*Ordu böyle istiyor*” diyerek siyasal partiler üzerinde baskı kurmalarının büyük etkisi olduğunu ileri sürmüştü²⁴.

16 Kasım 1961'de CHP-AP Koalisyon Hükümeti'nin kurulması, siyasi çevreleri memnun etmiş, ticari çevrelere ise güven vermişti. Hükümetin kurulmasından hemen sonra bazı politikacıların teşebbüsleri, ortamı giderek karıştırmış; ne siyasi çevrede ne de ticari çevrede güven kalmamıştı. Hükümet güvenoyu aldıktan sonra bazı AP ve YTP'li milletvekilleri siyasi af kanunu çıkarmak için harekete geçmişlerdi²⁵. Böylece bir süre ülkede ve mecliste sadece siyasi af konusu tartışılmış, isteyen ve istemeyen diye 2 kısma ayrılmışlardı. Bu durumun hem bir siyasi istikrarsızlığa neden olacağı hem de yönetimi sivillere teslim eden silahlı kuvvetleri ülkenin geleceği hakkında endişelendireceği açıkça görülmekteydi. Basının ve bazı dergilerin, önce kapalı olarak sonra açıkça DP Dönemi'ni överek 27 Mayıs'ı gölgelemek istemeleri de ordudaki huzursuzluğu arttırmıştı²⁶.

Bir süre sonra giderek artan askeri müdahale söylentilerini görüşmek ve özellikle İsmet İnönü Hükümeti'nin desteklenmesi amacıyla 19 Ocak 1962'de Genelkurmay Karargâhı'nda, “*Genişletilmiş Komuta Konseyi*” toplantısı yapılmıştır. Toplantıda bulunan Kuvvet, Ordu ve Kolordu Komutanları ile Generaller, Cevdet Sunay'ın hükümetin desteklenmesi ve askeri müdahale heveslerinden vazgeçilmesi önerisini destekliyordu. Toplantıya katılan Talat Aydemir ve onunla birlikte hareket eden Albaylar, öneriye katılmadıklarını ve bir askeri müdahalenin gerekliliğini belirtiyorlardı. Ancak emir-komuta zinciri içerisinde yapılması gereken müdahalede başta Genelkurmay Başkanı olmak üzere Generaller yer almalıydı²⁷.

Sunay itiraz edince, “*Orduda altı kademenin taziyeki artmaktadır. Hangi Kuvvet Komutanı kıtasına hâkimse kalksın hesaplaşalım*” diye meydan okumuşlardı²⁸.

²¹ 27 Mayıs İhtilali'nden sonra 28 Ekim 1960'de aşırı solcu, partizan ve ahlaki zaafı olduğu gerekçesiyle 147 öğretim görevlisi üniversitelerden uzaklaştırılmıştı. MBK tarafından orduda yapılan tasfiyelere günün şartları çerçevesinde önemli bir tepki gösterilmezken, üniversitelerde yapılan tasfiyelere önemli tepkiler olmuş ve üniversite rektörleri Turhan Feyzioğlu, Sıdk Sami Onar, Fikret Narter ve Suat Kemal Yetkin istifa ederek durumu protesto etmişlerdi. 28 Mart 1962'de çıkarılan kanun ile 147'lere üniversitelere dönme imkânı sağlanmıştır.

²² İba, *a.g.e.*, s.188.

²³ Burçak, *a.g.e.*, s. 42; Örsan Öymen, “ Bir İhtilal Daha Var?”, *Milliyet*, 3 Eylül 1986, s.3.

²⁴ Aydemir, *a.g.e.*, s.s.110-111.

²⁵ Örtülü, *a.g.e.*, s.s.200-201.

²⁶ *Forum*, XIV/191, 15 Mart 1962, s.2.

²⁷ İba, *a.g.e.*, s.193.

²⁸ Yazgülü Aldoğan, “İhtilalci Bolluğu”, *Hürriyet*, 24 Mayıs 1986, s.3.

1962 yılının ilk ayında, ihtilalci kuvvetleri tahrik edici gelişmelerden birisi de, Nuri Beşer²⁹ olayı idi. Bu olay, özellikle ordu içinde büyük tepki yaratmıştı. Her kışlada toplantılar yapılıyordu. Artık politikacılar işi orduya ve mensuplarının ailelerine dil uzatacak kadar ileriye götürmeye başlamıştı. Bu durumda ne yapılacaksa yapılmalıydı düşüncesi hâkimdi.

İsmet İnönü, bu olayın doğuracağı sonuçları tahmin ediyordu. Yatıştırmak için son bir çareye başvurma kararı aldı. İstanbul ve Ankara'daki askeri birlikleri ziyaret etti. Önce İstanbul 66. Tümen Komutanlığı ile Harp Akademilerini ziyaret etti. Gittiği birliklerde subaylara soğukkanlı ve sabırlı olmalarını öğütüyordu³⁰. İnönü'nün, "Hiçbir harekete izin vermeyeceğiz" sözleri Albaylar Cuntası'nın ve etrafındakilerin hoşuna gitmedi. Çünkü bunlar bütün planlarını, yeni ihtilalin subay, komutanlar, hükümet ve İsmet Paşa tarafından da istendiği şeklinde yapmışlardı³¹.

Başbakan, İstanbul'dan Ankara'ya ümitle dönmemişti. 5 Şubat 1962'de haberli olarak Harp Okulu'nu ziyarete gitmiş ve İnönü'yü komutanlar ile teftiş kıtasından başka karşılayan olmamıştı. İnönü'nün askeri birlikleri ziyareti de olumlu sonuçlar vermemiş ve hiçbir şeyi değiştirmemişti³².

İsmet Paşa'nın asker arasına girmesi, Ankara'daki Albaylar Cuntası'nı ellerini çabuk tutmaya itmiştir. Hissettikleri başka bir durum da, üst düzey komutanların giderek ihtilal fikrinden vazgeçmeleriydi. İstanbul grubunda İsmet Paşa'nın ziyaretinden itibaren soğukluk başlamıştı. Hava Kuvvetleri ise, ihtilal durumu karşısındaki tutumunu koruyordu. Türk Silahlı Kuvvetler Birliği adına yapılacak bir hareket, Hava Kuvvetleri olmadan düşünülüyordu³³.

9 Şubat'ta İstanbul Balmumcu'da, başkanlığını Korgeneral Refik Tulga'nın yaptığı ve 59 subayın katıldığı toplantıda, 28 Şubat'ı geçmeyecek şekilde, hiyerarşik düzen içinde askeri bir müdahale yapılması kararı alınmıştı³⁴.

Bu gelişmeler parti liderlerini ve kuvvet komutanlarını harekete geçirmişti. Hava Kuvvetleri'nin temsilcileri hemen tedbir alınmasını istiyordu. Cevdet Sunay, İnönü ile görüşüp tedbir alınması gerektiğini belirtmişti. İnönü de, orduyu ihtilale sürükleyen subayların cezalandırılmasından yanaydı. Cevdet Sunay, Talat Aydemir ile birlikte hareket eden iki subayı Genelkurmay'a çağırarak sorguya çekmiş, üçü de inkâr etmişti. Yine aynı gece İstanbul'dan telefon eden ihtilal taraftarları da, harekete

²⁹ Adalet Partisi'nin kurucularından olan Nuri Beşer, 1961 seçimlerinde Zonguldak'tan milletvekili seçilerek meclise girmişti. Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları'nın ordu içindeki huzursuzlukları yatıştırmak ve ihtilal teşebbüslerini önlemek için büyük çaba gösterdikleri günlerde, 27 Ocak 1962'de Nuri Beşer, Ankara'daki Anadolu Kulübü'nde subay aileleri için ağır küfürler etmesi ile gerginlik daha da artmıştı. Adalet Partisi, bu zor durumdan kurtulmak amacıyla, 31 Ocak 1962'de Nuri Beşer'i partiden ihraç etmişti. Savcılığın olaya el koyması üzerine, dokunulmazlığı kaldırılan Nuri Beşer, 5 Haziran 1962'de bir yıl ağır hapse ve dört ay Tatvan'da sürgüne mahkûm edilmişti.

³⁰ Örtülü, *a.g.e.*, s.209.

³¹ *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1962; Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 yıl (1961-1964)*, IV, Akis yay., Ankara, 1967, s.44.

³² Örtülü, *a.g.e.*, s.210.

³³ Toker, *a.g.e.*, s.45.

³⁴ Koçaş, *a.g.e.*, s.1095.

geçilmesine İstanbul'daki arkadaşların taraftar olmadıklarını haber vermişlerdi. Teşebbüsten vazgeçilmiş görünürken, Kara Kuvvetleri'ne mensup subaylar, Hava Kuvvetleri'nin alarma geçtiğini duymuşlar ve bazı tank birliklerine alarm vermişlerdi³⁵. Bu durum karşısında bazı Albayların Ankara'dan uzaklaştırılmasını sağlayacak tayinlerin yapılmasına başlanmıştı³⁶.

Genelkurmay Başkanı, 18 Şubat 1962'de 1.Ordu'ya bağlı Kolordu Komutanlarını, İstanbul Valisi Korgeneral Refik Tulga'yı, Harp Akademileri Komutanı Tuğgeneral Faruk Güventürk'ü ve Harp Filosu Komutanı'nı Ankara'ya çağırdı. Generaller toplantıya gitmeden Ankara'daki arkadaşlarıyla görüşmüşlerdi. Görüşmede İstanbul Valisi Refik Tulga, 5. Kolordu Komutanı General Faruk Gürler, Albay Talat Aydemir, Albay Selçuk Atakan, Albay Yıldırım Seyhan ve Albay Necati Ünsalan vardı. Albaylar, Generallere, “*Bu iş de Ekim'deki gibi olmasın, cayılmasın. Öyle olursa evlatlarımızın bizlere ve sizlere karşı güvenleri azalır*” demişti. Generaller ise, “*Emeklilik, istifalarımız ve rütbelerimizi cebimize koyarak geldik*” demişlerdi³⁷.

19 Şubat 1962'de, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, Albaylar Cuntası'ndan Talat Aydemir, Necati Ünsalan ve Selçuk Atakan'ı Genelkurmay'a çağırmıştır. Burada onları Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel, Kara Kuvvetleri Komutanı Muhittin Önür ve Jandarma Genel Komutanı Abdurrahman Doruk Paşa bekliyordu. Toplantıda ülkenin durumu ve alınması gereken tedbirler üzerinde duruldu. Albaylar, çıkar yolu olarak ihtilalden başka bir yol olmadığını belirtiyorlardı. Bu toplantı, albayları ihtilal fikrinden vazgeçirmemiştir. Cuntayı dağıtmak son çare olarak görünüyordu. Bu önceden olduğu gibi zor değildi, çünkü İstanbul grubu ihtilalden vazgeçme kararı almıştı³⁸.

Bu arada ilginç bir gelişme olmuştu.1962 Şubatında özellikle harekâtın arifesinde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Talbott ile Talat Aydemir ve arkadaşları elçilik müsteşarının evinde tanıştırmıştı. Amaç, harekâttan sonra gelecek yeni askeri rejimin ABD ile ilişkilerinin nasıl olacağını araştırılmasıydı³⁹.

Talat Aydemir'e göre 22 Şubat'ı doğuran gerçek sebepler şunlardı:

- 1- 27 Mayıs ihtilalinin hedefine ulaşmamış olması,
- 2- 27 Mayıs 1960'tan önceki durumda olduğu gibi halkın 2 gruba ayrılmış olması ve “*Milli Birlik*” ruhunun yaratılmaması,
- 3- Parlamento içinde bir kısım siyasilerin maksatlı tutumları ile silahlı kuvvetlerin halk ile karşı karşıya getirilmiş olması,

³⁵ Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922–1971)*, II, 2.basım, İstanbul, 1997, s.1718.

³⁶ Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Kervan yay., İstanbul, 1975, s.s.290-291.

³⁷ Örtülü, *a.g.e.*, s.s.215-216.

³⁸ *A.g.e.*, s.s.217-218.

³⁹ Cüneyt Akalın, *Askerler ve Dış Güçler “Amerikan Belgeleri İle 27 Mayıs Olayı”*, İstanbul, 2000, s. 271; Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler (1950-1988)*, Bilgi yay., 3.basım, Ankara, 1989, s.72.

4- Seçim sonrası, siyasi ortamda istikrarlı ve dinamik bir hükümet kurulmayışı yüzünden ülkenin asıl temel davası olan reformların ele alınmayışı⁴⁰.

Talat Aydemir ve arkadaşlarının 20-21 Şubat gecesi harekete geçecekleri söylentisi yayılmaya başlamıştı. Haber, Ankara'daki ordu çevrelerinde yayılmış; Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu Birinci Zırhlı Tümen Tank Taburu'nda bazı subaylar birliklerini alarma geçirmişlerdi. 229. Piyade alayı ve muhafız alayı süvari grubuna da havacıların alarmını bildiren tankçılar bunların da harekete geçmesini söylemişlerdi. Böylece, Türkiye'de yeni bir ihtilal hareketi başlamış bulunuyordu.

Sabaha karşı Talat Aydemir'in olup bitenlerden habersiz olduğunu öğrenen Kurmay Binbaşı Bahtiyar Yalta, tank taburu ile temasa geçmiş “*Bir yanlışlık var*” diyerek alarmı kaldırmıştır. Sabahın erken saatlerinde makamına gelen Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, gece olup bitenleri işitince hiddetlenmiş, Talat Aydemir, Selçuk Atakan ve Necati Ünsalan'ı acele olarak Genelkurmay'a çağırılmıştı. Sunay, sert bir ifade ile gece cereyan eden olaylardan albayları sorumlu tutmuş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: “*Birliklerinizi alarm verdiğiniz için nakiller yapılacaktır. Bu şartlarda sizleri himaye ettiğimi bilmenizi isterim.*”

Aydemir, olup bitenlerle hiçbir alakaları bulunmadığını söyleyerek suçu reddetmiş ve “*Yanlış haberler ve dedikodularla bir kuvvet diğer kuvvet karşısında kullanılmak isteniyor*” demiştir⁴¹.

21 Şubat gecesi Genelkurmay Başkanlığı'nda toplantı yapılmış ve ordu içinde huzursuzluk yaratan bazı subayların Doğu'daki birliklere tayin emirleri verilmişti. Bunun üzerine Talat Aydemir, olayları bir rapor halinde Harp Akademileri Kurmay Başkanı Emin Aytekin'e bildirdikten sonra Genelkurmay Başkanlığı'na 3 maddeden oluşan bir muhtıra göndermişti. Muhtıra şöyleydi:

1- Resmi elbiselerini giyerek harekâta geçen Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat hakkında kanuni işlem yapılması,

2- Subaylara silahlı olarak göreve gelme emri veren Genelkurmay 2. Başkanı Memduh Tağmaç'ın durumunun gözden geçirilmesi,

3- Tayinleri yapılan subayların tayinlerinin durdurulması.

İstanbul'daki komutanların çoğunun bu hareketi benimsemeyeceklerini ve hükümete bağlı kalacaklarını bildirmeleri üzerine Genelkurmay Başkanı muhtırayı reddetmiş ve tayinler gerçekleşmişti⁴².

Aydemir tayin haberini alınca, subay taburuna çıkmış ve yeni mezun olmuş 600 Asteğmen'e hitaben konuşma yaparak saat 15.00'te Harb Okulu'nu alarma geçirmişti. Binanın alt katında bulunan cephane açılmış ve mermi dağıtımına başlamıştı. Zaten Hava Kuvvetleri'ne 19 Şubat'ta alarm verilmişti. Aydemir yanlısı 229. Piyade Alayı alarma katılmamış, yeni komutan duruma hâkim olmuştu. Cumhurbaşkanlığı

⁴⁰ *Vatan*, 22 Haziran 1962; *Son Havadis*, 17 Eylül 1964.

⁴¹ Aydemir, *a.g.e.*, s.s.130-133; Örtülü, *a.g.e.*, s.s.224-226; İsen, *a.g.e.*, s.s.32-35.

⁴² İsen, *a.g.e.*, s.s.37-38; Örtülü, *a.g.e.*, s.s.236-238; *Ulus*, 24 Şubat 1962.

Muhafız Alayı'na tayin edilen yeni komutan birliğe tam hâkim değildi ve alaydaki subaylar arasında birtakım kıpırdanmalar vardı.

Ayrıca hükümet tarafından, Çubuk'tan 230. Piyade Alayı, Polatlı'dan Topçu Birlikleri getirilmişti ama bunların komutanları Harb Okulu'na giderek Talat Aydemir'in emrine girdiklerini bildirmişlerdi. Aydemir bu duruma güvenerek⁴³ Cumhurbaşkanı'ndan şu şartların gerçekleştirilmesini istemişti:

- 1- Kendisi ile birlikte emekliye sevk edilen arkadaşlarının yerlerine dönmesi,
 - 2- 200 milletvekilinin milletvekilliği düşürülecek, eğer olamazsa Meclis'in feshi,
 - 3- Anayasanın bazı maddelerinin düzeltilmesi,
- Aksi takdirde alarmı durdurmayacaklardı⁴⁴.

Olayları izleyen Başbakan, Bakanlar, Parti liderleri, Genelkurmay Başkanı Çankaya'da toplantı halindeydi. Bu arada Fethi Gürcan, Talat Aydemir'i arayarak köşktekileri enterne etmeye hazır olduğunu söylemiş; Aydemir ise, hepsinin serbest bırakılmasını emrederek; “*Bırak gitsinler*” demiştir. İnönü Köşk'ten çıkarken; “*İşte şimdi kaybettiler*” diye gülümsemiştir⁴⁵.

Aydemir ve diğer komutanlar görevlerine iade edilmeleri şartıyla harekâta son vereceklerini belirtmişlerdi⁴⁶. Cumhurbaşkanı, Hükümet ve Genelkurmay Başkanı teklifi kabul etmemiştir. Bu gelişmeler üzerine İnönü, şunları söylemiştir: “*Bu milletin baysiyetine, ordunun şerefine tecavüz edilmiştir. Sonuna kadar mücadele edeceğiz. Silahlı çatışmaya yol açmazlarsa affedebiliriz. Aslında cezaları kurşuna dizilmektir. Kendilerini emekliye sevk edeceğiz.*” Harb Okulu karargâhından, Hükümete gelen son mesaj da, Genelkurmay'a “*Cezai müeyyideler tatbik edilmediği takdirde teslim olunacağı*” bildirilmişti⁴⁷.

Sabaha karşı okula dönme emri alan Harb Okulu öğrencilerine Genelkurmay'dan verilen emir üzerine, yarıyıl tatilinin de yaklaşması nedeniyle 20 günlük tatil verilmişti. Çubuk'tan gelen Piyade Alayı da, Harb Okulu öğrencilerinden boşalan yerlere yerleştirilmişti⁴⁸. Yine aynı gün akşam saatlerinde Talat Aydemir, Harb Okulu Alay Komutanı Kurmay Albay Turgut Alpogut, Genelkurmay Harekât Dairesi'nden Kurmay Albay Dünder Seyhan ve Kurmay Albay Emin Arat gözüne alınmıştı⁴⁹.

Başbakan İsmet İnönü'nün, Talat Aydemir'in serbest bırakıldığı 26 Şubat 1962 günü, 22 Şubat Olaylarını değerlendirdiği konuşmasında Harb Okulu öğrencilerinin aldatıldığını belirtmesi sonucunda yeni olaylar çıkmış ve bazı öğrenciler üzerinde “*Harbiyeli Aldanmaz*” sözleri yazılı bir çelengi Taksim'deki Atatürk Anıtı'na koymuşlardı. Bu sözler, daha sonra 21 Mayıs'ın parolası olarak kullanılmıştır. Bu

⁴³ Örtülü, *a.g.e.*, s.s.238-240; İsen, *a.g.e.*, s.s.40-41.

⁴⁴ *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1962.

⁴⁵ Yazgülu Aldoğan, “22 Şubat Hareketi”, *Hürriyet*, 25 Mayıs 1986, s.3.

⁴⁶ İsen, *a.g.e.*, s.47.

⁴⁷ *A.g.e.*, s.s.58-59.

⁴⁸ *Son Havadis*, 24 Şubat 1962.

⁴⁹ İsen, *a.g.e.*, s.s.60-63; *Dünya*, 24 Şubat 1962.

gelişmeler sonucu Harbiyeli öğrenciler hakkında soruşturma açıldı ve mahkemeye verildi⁵⁰.

Avrupa'daki 14'lerden Orhan Kabibay, 22 Şubat Olayı başarısızlığa uğrayınca şöyle demiştir: “*Biz olsaydık, bu ihtilali ismarlama bir elbise gibi toplumun sırtına geçirirdik !..*”⁵¹

22 Şubat sonrası, Meclis bütçe görüşmelerine devam edilmiş ve bu sırada verilen bir önerge kabul edilerek Meclis'in, orduya şükran ve takdir duyguları iletilmişti⁵². Dört partinin liderleri tarafından devrimlerin korunması amacıyla 9 maddeden oluşan “*Milli Huzuru Bozulan Fiiller Hakkında Kanun*” çıkarılması kararlaştırılmıştı⁵³. Ankara'da bulunan gençlik örgütleri de Türk Ordusu'na ve komutanlarına bağlılıklarını bildiren birer bildiri yayınlamışlardı⁵⁴.

22 Şubat Olaylarından sonra, af tartışmaları başlamış; AP, YTP ve CKMP 22 Şubat Olaylarına katılanların affına karşılık Kayseri'dekiler için de kısmi af istiyordu⁵⁵.

22 Şubat Olayı'nın bastırılmasının ardından, bir yanda 22 Şubatçıların mevcut siyasi kadro ile demokrasi kurulamayacağı açıklamaları; bir yanda da, AP Grubu'nun siyasi af konusunda aldığı kararı açık bulmayan İsmet İnönü, 30 Mayıs 1962'de istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, hükümetin düşmesinin sorumlusu olarak Adalet Partisi'ni görmekteydi. Cumhurbaşkanı, hükümet buhranını çözmek amacıyla yeni hükümeti kurma görevini İsmet İnönü'ye verdi. 18 Haziran 1962'de İnönü'nün, hükümeti kurmaktan vazgeçmesiyle hükümet buhranı giderek artmış ve ordunun tekrar yönetime el koyacağı yönünde söylentiler yayılmaya başlamıştı⁵⁶. Bu gelişmeler sonucu, 24 Haziran 1962'de CHP- CKMP -YTP Koalisyon Hükümeti kuruldu.

Hükümet kurulduktan sonra, 1 Temmuz 1962'de 14'lerden Orhan Kabibay ve Rıfat Baykal yurda dönmüştü. İnönü, 22 Şubatçıların hareketlerini izliyor, 14'lerle görüşmelerine dikkat ediyordu⁵⁷.

İnönü, kurduğu ikinci koalisyon hükümetinin güvenoyu alması ve Meclis'in tatile girmek üzere olması nedeniyle 27 Mayıs sonrasındaki olaylarla ilgili bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmaya cevap olarak Talat Aydemir'de bir demeç vermiş; demecin gazetelerde yayımlandığı gün Aydemir savcılığa çağrılarak, “*Kanunun suç saydığı bir cürmü övdüğün*” iddiasıyla 2. Sulh Ceza Mahkemesi'ne sevk edilmiş ve orada tutuklanıp cezaevine yollanmış⁵⁸; ancak 18 Temmuz 1962'de kefaletle serbest bırakılmıştı⁵⁹.

21 Mayıs'a giden süreç içinde, 22 Şubatçılar kendilerini iki sorunla karşı karşıya bulmuştu: Birincisi, politika alanında işlevleri ne olacaktı; ikincisi ise, kendilerine

⁵⁰ Örtülü, *a.g.e.*, s.271.

⁵¹ Müşerref Hekimoğlu, *27 Mayıs Romant*, Çağdaş yay., İstanbul, 1975, s.12.

⁵² İsen, *a.g.e.*, s.s.60-63; *Dünya*, 24 Şubat 1962.

⁵³ *Hürriyet*, 28 Şubat 1962.

⁵⁴ *Son Havadis*, 24 Şubat 1962; *Ulus*, 24 Şubat 1962.

⁵⁵ Toker, *a.g.e.*, s.66.

⁵⁶ Örtülü, *a.g.e.*, s.s.288-289.

⁵⁷ *A.g.e.*, s. 291.

⁵⁸ *A.g.e.*, s.s.299-300.

⁵⁹ İsen, *a.g.e.*, s.85.

emeklilik hakkı tanınmadan ordudan atılan arkadaşlarına ne şekilde yardım yapacaklardı. 22 Şubatçılar arkadaşlarına yardım konusunu yoluna koyduktan sonra diğer sorunu gidermeye çalışmaktaydılar. Bu sırada, 14'lerden Orhan Kabibay Grubu'nun Atatürkçü Parti kurmak için İstanbul'da yapılacak toplantıya 22 Şubatçıların da bir temsilci göndermesi isteği, 22 Şubatçıların harekete geçmesinde etken olmuş⁶⁰ ve Albay Talat Aydemir, Albay Emin Arat, Albay Asım Mutludoğan, Albay Necati Ünsalan, Albay Turgut Alpagut, Emekli Binbaşı Fethi Gürcan, Binbaşı Bahtiyar Yalta, Binbaşı Kadir Çıtak, Emekli Yarbay Mustafa Ok ve 22 Şubat'tan önce ordudan ayrılmış olan Deniz Yüksek Mühendis Albay Galip Gültekin'in katıldığı bir toplantı ve görev dağılımı yapılmıştı⁶¹. 22 Şubatçılar bütün amaçlarını gerçekleştirmek için “çengel sistemi” ile özellikle Ankara'daki birlikler arasında teşkilatlanmaya başlamıştı⁶².

22 Şubatçılar yapacakları harekâtı “*Kemalizm Doktrini*” üzerine oturtmak istiyorlardı. Kemalizm, kişisel hâkimiyetin yerine milli hâkimiyetin sağlanması idi. Aydemir'e göre, Türkiye'de şahıs ve şahıslar hâkimiyeti vardı. Atatürk'ün, Türkiye'nin kalkınması için şart koyduğu birlik ve beraberlik prensibinden uzaklaşmıştı⁶³. Ayrıca, halkın da intikamcı partiler aracılığı ile bir halk ihtilaline hazırlandığı düşüncesi harekete geçiş gerekçesi olarak kullanılmaktaydı. Kendilerini halkın dışında, halkın isteği doğrultusunda hareket ettiklerini belirtiyorlardı. Bunun için de geçici bir aydın demokrasiden yana olduklarını söylemekteydiler⁶⁴.

Ülkedeki istikrarsızlık, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın hareketli olduğu ve 14'lerin lideri Alparslan Türkeş'in yurda dönerek, “*Türkiye Huzur ve Kalkınma Derneği*” kurmaya çalıştığı günlerde, ihtilal hazırlıkları son safhaya getirilmişti⁶⁵. 22 Şubatçıların oluşturduğu Türk Silahlı Kuvvetler Birliği'nin fikir karargâhı, 1963 yılının Mart ayında düzenlediği toplantıda kuvvetleri gözden geçirmişti. Fethi Gürcan'ın bizzat yönlendirdiği Tank Okulu'ndaki Tank ve Süvari subaylarının kursu, Nisan'ın ilk haftalarında biteceği endişesi ile 20 Mart- 20 Nisan tarihleri arasında bir gün ihtilal yapılması uygun görülmüştü⁶⁶. Bu ihtilal hareketi, 20 Mart günü Emniyet tarafından öngrenilince bir süre durdurulmuştur. İhtilal girişiminin durmasının diğer nedenleri ise,

— Celal Bayar'ın Kayseri Cezaevi'nden tahliye edilmesi ve bu olay bahane edilerek girişilen “*gençlik hareketi*” teşebbüsünün başarısızlığa uğraması,

— Ankara Belediyesi'nin, 31 Mart'ı 1 Nisan'a bağlayan gece şehir elektriklerinin kesileceğini ilan etmesi.

⁶⁰ Örtülü, *a.g.e.*, s.s.304-306.

⁶¹ İsen, *a.g.e.*, s.77.

⁶² Örtülü, *a.g.e.*, s.316.

⁶³ İsen, *a.g.e.*, s.77.

⁶⁴ Bedii Faik, *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*, Dünya yay., İstanbul, 1967, s.s.271- 276.

⁶⁵ Örtülü, *a.g.e.*, s.343.

⁶⁶ *Dünya*, 27 Temmuz 1963.

İhtilalciler, bu hava içerisinde bir askeri harekâta girişirlerse AP lehine yorumlanacağı endişesi nedeniyle bir süre ertelemişlerdir. Ayrıca hükümetin, ihtilal gününden haberdar olmasıyla Ankara'daki askeri birliklere alarm verilmişti⁶⁷.

Birçok kesim, Talat Aydemir'in bu şartlar altında bir harekete girişmeyeceğini sanıyordu. İlgililer de aynı fikirdeydi. Bu nedenle, ihtilal ihbarında olağanüstü tedbirler alınmasına ihtiyaç duyulmamıştı; ama Genelkurmay, birliklere yolladığı gizli bir emirle dikkatli olmalarını istemişti⁶⁸.

İhtilalden vazgeçildi; ancak bilgi verilmediği için İstanbul'da çengel atılan Deniz Harb Okulu Teğmenleri, 31 Mart- 1 Nisan gecesi harekete geçmişler ve bu sırada tutuklanmışlardı. Bu olay 22 Şubatçıları olumsuz etkilemiş ve çalışmalarına devam etmekten alıkoymuştu⁶⁹.

Bundan sonra 22 Şubatçılar, kendilerine destek sağlamak için yan kuvvetlerle⁷⁰, Lale Apartmanı, I. ve II. Söğütözü, Dikmen Zirve ve Piyer Loti Otel toplantılarını yapmışlardı. Bu toplantılarda birleşme çabaları boşa çıkınca 22 Şubatçılar kendi çabalarıyla hazırlıklara başlamıştı⁷¹.

İnönü, bu gelişmelerden iyice kuşkulandı. Bu nedenle, Mayıs ayında İstanbul'a giderek askeri birlikleri teftiş etti. Bu sırada 22 Şubatçılar ihtilal gününü tespit etmişlerdi. İnönü'nün, partisinin Meclis Grubu'nda yaptığı konuşma, "*Vaziyet çok vahimdir... Üç gün içinde her şey olabilir. Dikkatli olunuz... Ankara dışına çıkmayınız...*" ülkede önemli ses getirmişti⁷². Ömer Gürcan, İnönü'nün üç gün içinde her şey olabilir sözünü şöyle açıklamakta: "*Herkes, İnönü'nün Talat Aydemir ve arkadaşlarının hareketlerinden haberdar olduğunu sanıyordu. Oysa ki Paşalar bir harekât yaparak Aydemir ve arkadaşlarını içeri almak istiyordu.*"⁷³

22 Şubatçılar, hızla hazırlık yapıyorlardı. Artık son bir iş kalmıştı o da çengel atmış oldukları muvazzaf subayların isteği olan ordu içinden yüksek rütbeli bir subay idi. Fakat Aydemir liderliği elinden kaçırmak istemiyordu. Bu nedenle ordu içinden lider isteyenlere Üçüncü Ordu Komutanı olarak Korgeneral Refik Tulga gösterilmişti. Ayrıca harekât planında da Üçüncü Ordu, destekleyici kuvvet olarak yer almıştı.

Aydemir, aslında ihtilal günü olarak 19 Mayıs 1963'ü düşünmüştü ama Atatürk'le yarışa çıkmış olacağı şeklinde yorumlanabilir diye 21 Mayıs'a karar vermişti⁷⁴. Fethi Gürcan, Cevat Kırca ile Ankara'da ki harekâtın başladığını telefonla bildirmek üzere aralarında "*Hastanız iyidir, Merak Etmeyin*" parolasını belirlemişlerdi⁷⁵.

⁶⁷ Örtülü, *a.g.e.*, s.s.355-357.

⁶⁸ *Son Havadis*, 6 Ekim 1964.

⁶⁹ *Dünya*, 27 Temmuz 1963; Erdoğan Örtülü, *a.g.e.*, s.s.357-361.

⁷⁰ Yan kuvvetler, 11'ler ve 14'lerden oluşmaktaydı. 11'ler, Milli Birlik Komitesi içinde oluşan gruplardan birisi ve 27 Mayıs İhtilali'nin hedefine ulaştığını, seçimlerin en kısa zamanda yapılması gerektiği görüşüne sahipti.

⁷¹ *Son Havadis*, 18 Ekim 1964.

⁷² Örtülü, *a.g.e.*, s.371.

⁷³ *18.04.2003'te Ömer Gürcan İle Yapılan Görüşme*.

⁷⁴ Örtülü, *a.g.e.*, s.s.377-378.

⁷⁵ *Dünya*, 27 Temmuz 1963- 28 Temmuz 1963.

22 Şubatçıların ihtilal yapacağını 14'lerin lideri Alparslan Türkeş, emekli Binbaşı İzzet Köz'den öğrendikten sonra İsmet İnönü'ye haber vermişti⁷⁶. İsmet İnönü'nün Türkeş'in ihbarına karşılık “*Olmağz öyle şey!*” demesinden üç buçuk saat sonra 23.30'da ihtilal fiilen başlamıştı⁷⁷.

22 Şubatçılar Harb Okulu'na girerek alarm vermişlerdi. Turgut Alpagut, Alay Komutanlığı görevini aldıktan sonra okuldaki nöbetçi subay heyetini tutuklatıp başlarına öğrencilerden bir grup nöbetçi dikerek Harb Okulu'na hâkim olmuşlardı⁷⁸.

Radyo ihtilalciler tarafından ele geçirilip anonsa başlayınca hükümet durumun ciddiliğini anlamış ve tedbirler almaya başlamıştı⁷⁹. Sabaha karşı Genelkurmay Başkanı'nın ultimatomu yayımlandı. Bu ultimatomdan sonra, ihtilalcilerin karargâhı olan Harb Okulu iyice karıştı. Öğrenciler şaşkınlık içindeydi. Hava Kuvvetleri binasına girmek isteyen öğrenciler geri çekilmiş, CMC'lere bindirerek okula götürülmüştü. Harb Okulu, hükümet kuvvetleri tarafından sarılmıştı⁸⁰.

İhtilalci kuvvetler içinde yer alan 229. Piyade Alayı'ndaki bölüklerin komutanları tutuklanınca bu bölükler, Hükümet kuvveti olarak görevlendirilmişlerdi. İhtilal girişiminin başarısız olacağı ihtimali güçlendikçe ihtilali destekleyen birliklerde çözümler de artıyordu⁸¹.

Saat 05.30'da Mürted Üssü'nden kalkan iki jet uçağına, ihtilalcilerin mevzilerine ateş açma emri verilmiş ve jetler, Harb Okulu'nun yollarına ateş açmışlardı. Bu sırada Harb Okulu'na doğru ilerleyen Muhafız Alayı'nın ileri hattaki birlikleri jetlerin yayılım ateşi açması sonucu dağılmışlardı. Birliğin başında bulunan Binbaşı Cafer Atilla ile iki er şehit olmuşlardı. İhtilalciler de artık her şeyin bittiğine inanmışlardı.

Olay sonunda Talat Aydemir, Mustafa Pakoba'nın Küçükkesat'taki evine gitmiş; ihtilalin öncülerinden Fethi Gürcan da Batı Almanya Elçiliği'ne sığınmıştı. Gürcan ve Karazeybek elçilik mensuplarından “*Siyasi mültec?*” olarak kabul edilmelerini istemişlerdi. Fakat bu talepleri reddedilmişti. Talat Aydemir ve diğer sanıklar tutuklanarak Mamak Muharebe Okulu'na götürülmüş ve Mamak'taki taş binanın koşullarına yerleştirilmişlerdi.

21 Mayıs olaylarında 8 kişi ölmüş, 26 kişi yaralanmıştı. Birçok askeri araç hasara uğramış, depolardan alınan mermilerin bir kısmı kullanılmıştı. İhtilale katılanlardan toplanan silahlarda noksan çıkmıştı⁸².

Bahtiyar Yalta, 20- 21 Mayıs 1963 başarılı olsaydı neler yapacaklarını şöyle anlatmıştı: “*20- 21 Mayıs başarılı olsaydı tüm partiler kapatılacaktı yani radikal olunacaktı.*

İlk faaliyetler şunlar olacaktı.

⁷⁶ *Son Havadis*, 29 Ekim 1964.

⁷⁷ Örtülü, *a.g.e.*, s.390.

⁷⁸ *A.g.e.*, s.397.

⁷⁹ *A.g.e.*, s.442.

⁸⁰ İsen, *a.g.e.*, s.s.168-169.

⁸¹ Örtülü, *a.g.e.*, s.s.457-458.

⁸² İsen, *a.g.e.*, s.s.168-173.

1- Bütün nüfus kayıtlarını yakacaktık. Adli sicil kayıtlarını, şabsa ait olanlar hariç, devlet ve mahkeme ile ilgili her şey yakılacaktı. Yarın gidin yeni nüfus kâğıdı alın. Sistem sizi suçlu yaptı. Bundan sonra kirletmeyin, bundan sonra af yok.

2- Bölge kalkınmacılığına gidecektik. Üç dört ili birleştirecektik. Başına vali yanına da planlama kurulu oluşturulacaktı. Planlama kurulu 15- 20 kişiden oluşturulacak içinde öğretmen, filozof, pedegog, din adamı, mübendis, maliyeci bulunacaktı.”⁸³

Talat Aydemir’in çantasında yakalanan 44/A Sayılı belgede de; reformları gerçekleştirmek için, biri geçici olmak üzere A ve B diye 2 plan hazırlanmıştı.

A planı geçicidir. Asker ve sivillerden oluşan 26 kişilik bir konsey kurulacaktı. 6 tabii üyesi olan teşrii vazife yapacak bir güvenlik kurulu oluşacak ve 18 kişiden oluşan icra organı görevini yapacak Bakanlar Kurulu’nu seçecektir. Bu plan gerekli reformları yaptıktan sonra dar bölge sistemi ile seçim yapılarak daimi olan B planına geçilecekti⁸⁴.

Bahtiyar Yalta, parti kurma konusunda yapacakları için de, “Bizim partimiz ekol olacaktır. Diğer partiler ekolleşmemiştir. Biz üniversitelerden, işçilerden, memurlardan vb. gruplardan özellikle üniversite öğrencilerinden 4- 5 kişi ile görüşecek, onlar da yakınları ile görüşecektir. Eğer ilk önce görüştüğümüz kişiler yeteri kadar üye kaydedebilirse onu başarılı sayıp dosyaları ile Genel Kurul’a gönderecektik. Stadyumda kongre toplanacak ve delegeler gelecekti. Kitleler kaynaşacak ve bunun %50’si kadın olacak. Burada dernek tüzüğü görüşülecek. İşçi, köylü kendi arasında konuları tartışarak komisyona katkıda veya eleştiride bulunacak. Köylü partinin haysiyetini kendisinde görecektir” demiştir⁸⁵.

Harekâtın bastırılmasından sonra toplanan Milli Güvenlik Kurulu ile Bakanlar Kurulu, Ankara, İstanbul ve İzmir’ de bir ay süreli “Sıkıyönetim” ilan etmişti⁸⁶.

Ankara Sıkı Yönetim Komutanlığı, sanıklar için üç ayrı mahkeme kurmuştu. 1 Numaralı Sıkı Yönetim Mahkemesi ihtilalin asıl sanıklarını, 2 Numaralı Sıkı Yönetim Mahkemesi Harb Okulu öğrencilerini, 3 Numaralı Sıkı Yönetim Mahkemesi ise, ihtilalden sonra ihtilalciler lehine teşebbüste bulunanları yargılayacaktı⁸⁷.

İlk duruşma 7 Haziran 1963’te Mamak Muharebe Okulu’nun sinema salonunda başlamıştı. Talat Aydemir de, Fethi Gürcan da idam edilebileceklerini düşünmüyordu. İdam cezası alan ihtilalcilerin avukatları, TBMM Dilekçe Karma Komisyonu’na başvurarak ölüm cezalarının müebbet hapse çevrilmesi için özel af isteğinde bulunmuşlar ancak reddedilmişti⁸⁸. Bu konu ile ilgili olarak Bahtiyar Yalta’nın cezaevindeyken Talat Aydemir’e “Eğer af olur dışarı çıkarsak yeni bir ihtilale girişecek misiniz?” sorusuna, Aydemir, “Ben şerefli bir askerim. Beni kurtaran, hayatımı bağışlayan meclise el kaldıramam” demiştir⁸⁹.

⁸³ 11.04.2003’te Bahtiyar Yalta ile Yapılan Görüşme.

⁸⁴ Dünya, 27 Temmuz 1963; Hürriyet, 8 Haziran 1963.

⁸⁵ 11.04.2003’te Bahtiyar Yalta İle Yapılan Görüşme.

⁸⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 1, C.2, Toplantı 2, Birleşim 6, 19/05/1963, s.s.104–105.

⁸⁷ Örtülü, a.g.e., s.471.

⁸⁸ A.g.e., s.522.

⁸⁹ 11.04.2003’te Bahtiyar Yalta ile Yapılan Görüşme.

Karar verildikten sonra Mamak Askeri Cezaevinde, 26 Haziran 1964'te sabaha karşı 03.30'da Fethi Gürcan'ın idam hükmü infaz edilmiştir. Fethi Gürcan'ın Aydemir'den bir hafta önce idam edilmesinin nedenini Ömer Gürcan şöyle anlatmaktadır: “Hükümet, her an cezaevinin basılıp Fethi Gürcan'ın kurtarılacağını düşünüyordu. Bu arada cezaevinde bulunan Kürtler de Gürcan'ı Barzani tarafına kaçırmaya çalışıyordu. Bu yüzden bekletmek istemiyorlardı.”⁹⁰ Saat 03.00'da Talat Aydemir'in de infazının gerçekleştirilmesi kararı, Talat Aydemir'in avukatının son anda yaptığı müracaatla durdurulmuştu. Avukatın yaptığı itirazı, 1 Numaralı Sıkı Yönetim Mahkemesi reddetmişti⁹¹.

İhtilal sanıklarının yargılanmaya başladığı gün Prof. Perihan Çembel, 21 Mayıs'ın kurtarılması için beyanname dağıttığı ve teşkilat kurmaya çalıştığı gerekçesi ile 3 Numaralı Sıkı Yönetim Mahkemesi tarafından üç yıl ağır hapse mahkûm edilmişti⁹².

20- 21 Mayıs olaylarından sanık olan 1459 Harb Okulu öğrencisinin yargılanmasına 13 Haziran 1963'te Harb Okulu sinema salonunda, Ankara 2 Numaralı Sıkı Yönetim Mahkemesi'nde başlanmıştır⁹³. Harb Okulu öğrencisi 1459 sanıktan 75'i 4 yıl 2 ay, 91'i 3 aya mahkûm edilmişti⁹⁴.

On gün okulda tutuklu kaldıktan sonra, 11 Eylül 1963'te beraat eden 1293 öğrenciye aynı gün izin kâğıtları verilerek, askeri araçlarla grup grup şehre sevk edilmişlerdi. İstanbul, Ankara ve çevresindeki Harbiyeliler, eğitimlerine devam imkânı sağlayabilmek için bir yandan üniversite çevresinde yöneticilerle görüşmüş; bir yandan da, okula dönebilmek için Danıştay'a başvurmuşlardı⁹⁵.

Talat Aydemir'in bu girişimleri başarılı olamamıştır. Çünkü ihtilal girişimi gerektirecek bir durum olmadığı gibi iddia ettikleri şekilde Atatürk ilkelerinden herhangi bir sapma da yoktu. Bu girişimler hiyerarşik düzen içinde olmamış sadece belirli bir grup ile sınırlı kalmıştır.

KAYNAKÇA

I- Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi

II- Gazete ve Dergiler

Akis, XXIII/400

⁹⁰ 18.04.2003'te Ömer Gürcan İle Yapılan Görüşme.

⁹¹ *Vatan*, 2 Temmuz 1964.

⁹² Örtülü, a.g.e., s.s.496.

⁹³ *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1963; *Son Havadis*, 14 Haziran 1963.

⁹⁴ *Vatan*, 12 Eylül 1963.

⁹⁵ İsen, “Aydemir İsyanı'nın İçyüzü”, *Son Havadis*, 2 Aralık 1964, s.3.

Cumhuriyet

Dünya

Forum, XIV/191

Hürriyet

Son Havadis

Ulus

Vatan

Yarın Dergisi

III- Kitaplar

AKALIN, Cüneyt, *Askerler ve Dış Güçler: "Amerikan Belgeleri İle 27 Mayıs Olayı"*, İstanbul, 2000.

ARCAYÜREK, Cüneyt, *Darbeler ve Gizli Servisler (1950-1988)*, Bilgi yay., 3. basım, Ankara, 1989.

AYDEMİR, Talat, *Talat Aydemir'in Hatıraları*, May matbaa., İstanbul, 1968.

BAŞGİL, Ali Fuat, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul, 1966.

BURÇAK, Rıfki Salim, *Türkiye' de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri*, Gazi Üniv. Basın Yayın Yüksekokulu Matb., Ankara, 1987.

FAİK, Bedii, *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*, Dünya yay., İstanbul, 1967.

HEKİMOĞLU, Müşerref, *27 Mayıs Romanı*, Çağdaş yay., İstanbul, 1975.

ILICAK, Nazlı, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Kervan yay., İstanbul, 1975.

İBA, Şaban, *Ordu Devlet Siyaset*, Chivi Yazıları yay., İstanbul, 1998.

İSEN, Can Kaya, *22 Şubat–21 Mayıs: Geliyorum Diyen İhtilal*, İstanbul, 1964.

KAYALI, Kurtuluş, *Ordu ve Siyaset (27 Mayıs – 12 Mart)*, İletişim yay., İstanbul, 1994.

KOÇAŞ, Sadi, *Atatürk' ten 12 Mart' a (Anılar)*, III, Tomurcuk Matb., İstanbul, 1977.

ÖRTÜLÜ, Erdoğan, *Üç İhtilalin Hikayesi*, Milli Ülkü yay., 5. Basım, Konya.

ÖZTUNA, Yılmaz, Ayvaz Gökdemir, *Türkiye' de Askeri Müdahaleler*, İstanbul, 1987.

ÖZTÜRK, Metin, *Ordu ve Politika*, Gündoğan yay., Ankara, 1993.

SERİM, Ekrem, *Türkiye' de Anayasa Hukuku Yönünden 27 Mayıs Devriminden Bu yana Siyasal İktidar Ordu İlişkileri*, Ankara, 1974.

TOKER, Metin, *İsmet Paşayla 10 yıl (1961-1964)*, IV, Akis yay., Ankara, 1967.

ULAY, Sıtkı, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Tic. Basın yay., İstanbul 1968.

YALMAN, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922–1971)*, II, 2. Basım, İstanbul, 1997.

IV- Makaleler

DOĞRU, Osman, “27 Mayıs, İktidar ve S.K.B.”, *Tarih ve Toplum* XII/71, (Kasım 1989), İletişim yay., İstanbul, 1989.

V- Röportajlar

18.04.2003'te Ömer Gürcan İle Yapılan Görüşme.

11.04.2003'te Baktiyar Yalta ile Yapılan Görüşme.